

SKYMNINGSSKRIVET

I sitt senaste dikt- och essäverk *Bo i ett hus som ligger i mörkret* mediterar Peter Mickwitz över poesin som konstform. Den trygga avskildheten i skivstugan har nått ett slut, samhället kallar och poeten tvivlar. ”Över hela diktsamlingen vilar en misstanke om att behovet av trygghet och hemhörighet tycks skyla över en okänd ovilja att möta världen så som den verkligen är”, skriver Evelina Stenbeck.

[Lyssna på recensionen? Klicka på pilen!]

”Det finns en lång tradition i vilken stora (och för det mesta manliga) tänkare drar sig undan från världen till tänkar- och skrivstugor”. Så skriver Peter Mickwitz i den essä som avslutar hans senaste diktbok *Bo i ett hus som ligger i mörkret*. Själv har han, precis som Heidegger i sin hütte på kullarna utanför Todtnauberg, i många år levt på samma vis, undandragen från världen i samvaro med sitt skrivande. Han trivs i sitt bo, där är det ombonat, tryggt.

Utanför stugan förändras världen. Främlingsfientliga grupper får större och större gehör för sina åsikter. Sannfinländarna vinner nästan en femtedel av rösterna i 2019 års finska riksdagsval. Mickwitz skriver att: ”plötsligt var ondskan så stor och så självklar och överalltnärvarande och motståndet mot den så klumpigt och öppet för förödande attacker att allt jag tänkt och allt jag visste var betydelselöst i den nya överkliga men ändå fruktansvärt verkliga världen”. I en av dikterna uttrycks situationen som att

**världen försvinner i det bruna diset
vi är åskådare kvar i det bruna diset**

utan värld inga åskådare, bara diset

Diktboken *Bo i ett hus som ligger i mörkret* behandlar en av litteraturens svåraste frågor: relationen mellan världens ondska och litteraturens godhet. I sex diktsviter, en vinjettdikt och en essä ställs poetens uppgift – och förmåga – inför en självrannsaking som, ska det visa sig, smular sönder det centrallyriska diktjagets utsägelseposition och tvingar det ut ur sitt trygga bo, ut i världen.

Den första sviten med det Södergranska namnet ”i landet som inte ville vara”, är en tillfällesdikt som tar form just i dagarna efter sannfinländarnas framgång i 2019 års riksdagsval. Diktsviten utmärks av ett enkelt, vardagsnära språk och en prövande hållning. Runt begreppet ondska anhopas en mängd frågetecken, som började dikten granska sitt eget sätt att försöka sätta ord på världens tillstånd. Mickwitz skriver: *”Ondskan har inget rätt ett namn / ondskan har många namn / och alla namn den har är rätt”*.

Den prövande hållningen till trots reagerar jag på ondskan i bestämd form. Dikten övertygar mig inte om det skulle finnas en avgränsad och begriplig ondska. Tvärtom, ondskan tycks alltid förbunden med sin motpart, det goda, det rätta och det sköna. Mickwitz avväjjer min invändning när han skriver:

/.../

**Är ondska det som har
som är som tror rätt?
Ondska är det som tror sig vara
rätt? Därför finns det så mycket
god ondska: vi ser inte
vad som bor i oss, i det
vi tror, i det vi säger, vi förstår
inte att vi inte förstår, vi tror
att vi förstår, vi tror på det
vi tror vi förstår är rätt?”**

/.../

Yttervärldens förändring tvingar Mickwitz till en granskning av de egna bevekelsegrunderna. Självrannsakan leder rakt in i frågor om språket och poesins möjligheter att verka i världen.

Över hela diktsamlingen vilar en misstanke om att behovet av trygghet och hemhörighet skyler över en okänd ovilja att möta världen så som den verkligen är. I en brännande passage skriver han: ”Måste jag förstöra det, det här? Ja, nu måste jag förstöra detta. För jag har börjat tro, nu tror jag att jag har insett att det som känns bäst i mig, det som är tryggast, är det som är det värsta, det farligaste; att just där i mig bor det mest onda i mig; där, här, i den blindaste fläck som finns i mig: längst inne i mig.”

Poeten vill alltså skriva dikt mot ondskan, men ondskan bemäktigar sig språket, utplånar poesin och det motsägelsefulla, ”gör det tredimensionella tvådimensionellt”. Diktaren har byggt sig en språklig borg, där sitter han i sin ensamma trygghet och slåss med pennan mot en fientlig värld. När dikten visar att ondskan inte fungerar så, att ondskan finns i språket och därmed också i den trygghet som poesin tidigare skänkt poeten, då krävs något annat och diktsamlingen börjar om, i essäns form.

Inledningsvis är jag skeptisk till ett sådant upplägg. Måste inte essäformen betraktas som ett misslyckande i relation till den ursprungliga ansatsen att skriva poesi? Det visar sig än en gång att Mickwitz föregriper min kritik. Han skriver: ”Om den här essän är ett misslyckande i förhållande till dikterna i boken så är jag nöjd, i så fall har den inte reducerat poesin. Det som händer i poesi är det som inte går att behärska, och det är lätt hänt att en essä av det här slaget försöker förklara och beskriva just det som inte går att behärska.”

Och mycket riktigt, tvärsen mot mina inledande tvivel, visar sig utbytet mellan poesi och essä kanske till och med nödvändigt. Essän reducerar inte poesin, och poesin minskar inte heller essäns betydelse. I *Bo i ett hus som ligger i mörkret* blir det nämligen tvärtom – det som sker i poesin framstår som ett sätt att försöka behärska, om så inte världens ondska så poetens utsägelseposition. I essän däremot har jaget i texten placerat sig utanför sitt hus. Essän blir en väg tillbaka till poesin, nu som en ny plats, utan skyddande väggar. För ”om jag på riktigt borde leva på någon viss plats så tror jag att det är i poesin jag vill leva”.

Så vad är då poesin för plats? I sin ideala form är poesin enligt Mickwitz inte ett specifikt utrymme, den är alla platser, de som inte finns och de som aldrig kommer att finnas, samtidigt. Poesin är inte en modell av andra världar, en representation, den *är* andra världar, beboeliga för oss på ett sådant sätt som annars är omöjligt ”i de bon vi bygger för att vara trygga”.

Det rör sig alltså om raka motsatsen till att skriva en platsens poesi. Tron på en sådan platsens poesi är, menar Mickwitz, varken god eller en motpol till ondskan. Själva idén om en platsens poesi, den som förkroppsligas i Heideggers hütte, är tvärtom oansvarig, oetisk. Litteraturens uppgift måste istället vara, med ett citat av Kafka återgivet i essän, ”yxan för det frusna havet inom oss.” Litteraturen, fortsätter Kafka, ska drabba oss som en katastrof, vålla oss sorg så som när någon vi älskat mera än vi älskat oss själva dör. Litteratur ska inte syfta till att spegla oss, vi ska inte se oss själva i litteraturen, heller inte identifiera oss med den. Den ska förändra oss. Vi ska inte slå oss till ro, vi ska inte känna oss trygga, den får inte bli ett bo, en plats, tvärtom, den ska tvinga oss ut i världen, ut ur stugan, ut ur trevnad och trivsel:

/.../

hemmet har upphört och fantasin om hemmet var redskapet för mordet vi

dör av det vi trodde vi var

En sådan poetik grundas i en etik som återfinns i flera av Mickwitz tidigare böcker. Redan i *Passport Somaliland* (2012) riktar han (en) kritik mot nationalstaten, mot lojaliteten gentemot de egna, det kända och värnandet av nationsidentitetens gränser. Han skriver: ”Jag skulle vilja läsa en bok som handlar om andra, inte om mig, inte om oss” och lite längre fram i samma passage: ”En bok i vilken någon inte går genom världen, utan i vilken världen går genom någon.”

Parallellt med Mickwitz dikter läser jag litteraturvetaren Sven Anders Johanssons senaste bok *Litteraturens slut*. Liksom i hans *Göra ont: litteraturens metafysik* (2010) diskuteras frågan om litteraturens förmenta godhet – och nu med särskilt fokus på den etik som Johansson tycker sig skönja i samtidslitteraturen och samtidsdebatten. ”Man skulle kunna hävda”, skriver han, ”att en stor del av litteraturen, och talet om litteraturen [...] har förirrat sig in i etiken. Men man kan också argumentera för att de egentligen är allt annat än vilsna – de har bara följt med sin tid.” Konflikten mellan gott och ont i Mickwitzs poesi kan därför ses som en del av ett större samtal, en reaktion på en samtid som på många sätt kräver en författare som engagerar sig i sin omvärld. För Johansson finns inte något sådant som ett bo, inget sätt att dra sig undan från världen, för världen är alltid där man själv är. Han skriver ”Litteraturen är alltid immanent i samhället, och samhället är alltid immanent i litteraturen.” I Mickwitz författarskap undersöks en helt annan etik med grund i Levinas filosofi och i fenomenologin. I essäboken *Förlorat: 4 essäer* (2010) skriver Mickwitz att ”Poesi är ett språk som är ett etiskt sätt att närma sig den andra; att låta den andra vara och därmed att få världen att bli till.” Världen blir till i det ögonblick som poesin skriver fram den, det är därför det går att bo i poesin, vistas på poesins plats.

Två bud på hur litteraturen och världen kan och bör samverka. Mickwitz tro och tvivel på det poetiska språket och Johanssons Adorno-influerade cynism (minns *Det cyniska tillståndet* från 2018). Båda i kritisk opposition mot det litterära fält som de verkar inom, om än på väldigt olika sätt. Jag ledsnar. Ledsnar på allvarsanden och ensamhetsidentiteten och känner tacksamhet över de senaste årens poesi som satt frågan om poesins möjlighet inom parentes för att istället lägga i en växel och faktiskt ägna sig åt att kritisera och tänka över frågor som rör nationalism, nationallitteratur, nationsgemenskap. Jag tänker på en rad poeter, från Lars Mikael Raattamaa till Linn Hansén och Felicia Mulinari. Mickwitz skriver att han känner sig ensam i den nya världen, men det är han ju inte. Det finns ett poetiskt motstånd! Han kan ansluta sig, bara han vill.

Problemet är bara att det starka diktjaget kanske måste stiga åt sidan för att motståndet ska bli verksamt i poesin. Konceptdikt, kollektivdikt, interaktioner och blandningar visar att om inte ett starkt subjekt förmår förändra världen så kanske det finns andra möjligheter. Jag får en känsla av att Mickwitz vet allt detta, att det faktiskt är den inre kamp hans dikter för, men att hans poetiska etik paradoxalt nog sätter stopp för ett oförmedlat engagemang i världen. Flera av de essäer och diktverk han skrivit tidigare kretsar kring samma smärtpunkt. I ett essäsamtal med Pauliina Haasjoki skriver han att:

/.../ Jag hör just till de poeter som tycker och tror att poesin har en (eller flera uppgifter). Vilket inte är det samma som att den skall förmedla enkla budskap eller stå i någon ideologis tjänst, utan att poesi är språkbruk som gör; att dikten åstadkommer saker. /.../

I *Bo i ett hus som ligger i mörkret* rannsakas uppfattningen om att dikten står fri från ideologisk påverkan. Att hävda en sådan sak är, om jag förstår Mickwitz rätt, att gömma sig för världens annanhet. Essäformen blir en väg ut ur en sådan lyrisk subjektivitet. Den blir ett förslag på en form som tvingar ut diktjaget i verkligheten, men utan de inledande dikternas gestaltning av språkets öppenhet för just den ideologi som det vill motverka hade även essäformen blivit ett påstående – nu blir *Bo i ett hus som ligger i mörkret* i sin helhet istället ett förslag på hur poesin idag både verkar i världen – och motverkar den.

Bo i ett hus som ligger i mörkret
Peter Mickwitz
Förlaget, 2021

Författarfoto: Niklas Sandström